

Бранислав Глигоријевић, ПАРЛАМЕНТ И ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ (1919—1929), Београд 1979, 420.

Недавно се, у оквиру серије монографија у издању Института за савремену историју у Београду, појавила књига Бранислава Глигоријевића „Парламент и политичке странке у Југославији (1919—1929)”. Аутор обрађује временско раздобље у историји Југославије у коме су се јасно искристалисали и временом кулминирали сви битни проблеми југословенског предратног друштва у целини: национални, државно-правни, социјално-економски. На питању настанка и рада политичких странака и парламента у Југославији, од њеног стварања до завођења диктатуре, ови се проблеми јасно уочавају.

Књига која је пред нама није прво ауторово дело које обрађује ово раздобље наше политичке историје. Аутор је 1970. године објавио своју доктроску дисертацију под насловом „Демократска странка и политички односи у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца” која обухвата приближно исти временски период. Ово је, међутим, први рад, и из пера Б. Глигоријевића и у нас уопште, који омогућава свестраније и целовитије сагледавање политичког развика Југославије у једном тако значајном историјском раздобљу.

Аутор у уводу своје књиге даје кратак и информативан историјат институције скупштине у југословенским земљама до уједињења.

Прво поглавље обухвата период од стварања заједничке државе (децембар 1918) до распуштања Привременог представништва (октобар 1920). У оквиру овог поглавља аутор разматра проблем организације власти у условима такозваног друштвено-политичког провизоријума односно безуставног стања. У оквиру тога детаљно обрађује организацију и састав Привременог представништва, политичке односе у њему и његов законодавни рад. Посебно је занимљив ауторов опис груписања и прегруписања политичких странака и уочавање основних проблема на којима се оно вршило.

У другом поглављу аутор обрађује период од 1920. до 1922. године., у коме је доминрало уставно питање. Ту аутор, изложивши настанак и организацију рада Уставотворне скупштине, прелази на питање изгласавања устава и приказује како су бојкот поступка доношења устава од стране опозиције и његово усвојење незнатном већином показали „дубоку подељеност политичких странака у гледиштима на основна питања даљег друштвеног и економског развоја земље”.

Треће поглавље обухвата период од 1923. до 1925. године. Приказавши ток и карактер избора марта 1923. године, аутор излаже новонастале политичке односе које су карактерисали јачање опозиције и њено груписање поводом питања промене државног уређења. У заоштреним условима који су услед тога настали дошло је до наглог јачања круне па је борба опозиције за измену државног уређења добила нову димензију — одбране демократије и парламентаризма.

Четврто поглавље обрађује период од 1925. до 1928. године. После избора 1925. године аутор уочава ново страначко превирање (треће по реду од 1919). које је било изазвано политичком преоријентацијом најјаче опозиционе странке — ХРСС, и њеним опредељењем за политику компромиса. Нове страначке групације нису имале чврстину и политички значај некадашњих политичких странака. То је условило смањење утицаја Скупштина уз истовремено даље јачање улоге монарха. Злочин у Скупштини јуна 1928. године аутор карактерише као оштру прекретницу у продубљивању политичке кризе. Опозиционе странке, у својим захтевима за корениту измену државног уређења створеног прводецембарским актом уједињења 1918. и Уставом 1921. године, тражиле су интервенцију круне што је представљало нови подстрек јачању, политички већ врло моћног, краља Александра, и олакшало завођење диктатуре.

Посебно је занимљиво пето поглавље у коме аутор разматра узроке кризе парламентаризма и сврстава их у три групе: националне, класне и социјално-економске. На прво место ставља „националну компоненту” и у оквиру ње разматра снажни монархијски покрет наспрам слабог републиканског, судар националних концепција о државном уређењу и националну мајоризацију. Када је у питању конфронтирање монархијског и републиканског покрета, ауторово основно полазиште је да се опредељивање за одређени облик владавине вршило на националној основи. Зато је аутор ово питање и подвео под „националну компоненту” кризе парламентаризма. У оквиру „класне компоненте” аутор говори о револуционарној ситуацији и ванредним мерама против КПЈ, ставу КПЈ према грађанском парламентаризму, и радничком законодавству. У оквиру „социјално-економске” компоненте аутор, поред тога што слика социјални састав парламента и детаљно приказује оне делове страначких програма који се односе на социјално-економску проблематику, посебну пажњу посвећује питању реформе парламента и акције „југословенских привредника”. Међу различитим захтевима за реформу парламента, као политички врло значајна уочава се акција „југословенских привредника” који су, у немогућности да путем парламента односно посредством политичких странака остваре своје захтеве, тражили интервенцију круне.

Пето поглавље представља ауторово завршно разматрање свих важнијих проблема у вези са развојем парламентаризма и деловањем политичких странака у Југославији од 1919. до 1929. године, те има карактер закључка.

Сматрамо да би се основна проблематика овог рада могла потпуније сагледати да је стављена у шири контекст којим би били обухваћени, у општим цртама, економски, социјални и спољнополитички услови

живота нове државе. На тај начин би се, иначе вредни резултати овог рада, могли свестраније објаснити и разумети. Изузимајући делемично пето поглавље, овакав свестранији приступ недостаје у овом раду.

У књизи Б. Глигоријевића, као и у највећем делу наше историографије која се бави овим временским раздобљем, остала је недовољно објашњена политичка делатност краља Александра, толико значајна за потпуније разумевање проблема о којима се овде говори.

Суочен са проблемом недостатка потпуније архивске грађе (непостојање страначких архива), аутор је ово своје дело, осим на расположивој архивској грађи, градио на обимној литератури — како онај општег карактера тако и стручној, економској и правној — као и на анализи штампе и других оновремених периодичних публикација.

Излагање основног текста праћено је низом карикатура Пјера Крижанића, табелама са бројчаним подацима о изборима, факсимилима историјских докумената и великим бројем фотографија које књигу допуњују и естетски и у функцији историјског извора. Научни апарат је врло богат, а напомене су често експликативне и садржајне.

У методолошком погледу преовлађује експозиција збивања при чему аутор овакав приступ комбинује са исцрпном и педантном анализом политичких односа — програма и акција политичких странака, међустраничких односа и функционисања парламента. Знатно су ређе, иако постоје, поготову у последњем поглављу, анализе економских прилика.

Књига Бранислава Глигоријевића представља вредан допринос нашој историографији о предратној Југославији, посебно због богатства података које доноси. Она такође може бити врло интересантна и за правног историчара због тога што се детаљно и исцрпно бави и државно-правном проблематиком Југославије тог времена.

Олга Поповић